

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНІВ І ГАЛУЗЕВИХ КОМПЛЕКСІВ

УДК 658.012:331.107.266.2

М. К. Бургман

старший викладач
Класичний приватний університет

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті проаналізовано головні проблеми та перспективи розвитку ринку праці України, розкрито особливості його сучасного стану та принципи функціонування. Виявлено основні фактори, що його зумовлюють, обґрунтовано необхідність розробки ефективного механізму регулювання ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, механізм регулювання ринку праці, рівень безробіття, рівень життя.

I. Вступ

Особливе місце в системі ринкових відносин посідають ринок праці й зайнятість населення. У сучасній ринковій економіці відбувається більшість економічних, соціальних, демографічних явищ, що повністю або частково відображають процеси на ринку праці. Будучи основною ланкою сучасної економіки, ринок праці виконує важливу роль у системі відтворення. Саме на ринку праці відбувається купівля-продаж робочої сили, оцінюється її корисність і суспільна значущість. У зв'язку із цим науковий пошук шляхів розв'язання проблем, пов'язаних з побудовою сприятливих умов для підвищення людського потенціалу України, є актуальним і має важливе теоретичне значення. Особливу увагу необхідно приділити, насамперед, регулюванню зайнятості та ринку праці загалом. Глибоке знання фундаментальних основ економіки праці відіграє ключову роль у розумінні безлічі соціальних проблем і явищ. Відомо, що зарубіжні та українські дослідники віддають значну перевагу інноваційній складовій розвитку соціально-економічної системи. Це пояснюється тим, що завдяки нововведенням, якісному оновленню всіх сфер суспільного життя підвищується конкурентоспроможність окремих регіонів, країни в цілому та, відповідно, забезпечується підвищення життєвого рівня населення. Доведено, що основною складовою розвитку економіки країни можна вважати розвиток трудових ресурсів. Дослідженню проблеми розвитку національного ринку праці багато уваги приділяли в своїх працях О. Амосов, С. Бандур, Д. Богиня,

І. Бондар, В. Васильченко, Т. Заяць, А. Колот, Г. Купалова, Л. Лисогора, Є. Лібанова, В. Нижник, В. Онікієнко, Н. Павловська, С. Писаренко, В. Приймак, Л. Семів, С. Трубича та ін. Залишається актуальним вирішення проблем низької ефективною зайнятості населення, невідповідності між попитом і пропозицією робочої сили, поганої соціальної захищеності працівників в Україні.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити сучасне становище українського ринку праці в умовах глобалізації економіки, дослідити існуючі на ринку праці проблеми та окреслити перспективні напрями його розвитку.

III. Результати

За останні роки в економічній сфері та політичному житті України відбулися трансформаційні процеси, які позначилися також на ринку праці. Сучасні зміни, що відбуваються в державі, призводять до негативних наслідків на ринку праці України. При розгляді проблеми стабільного й безпечного розвитку держави та її регіонів одним із найвагомиших чинників впливу на сталий розвиток країни є демографічний, який визначає кількість працездатного населення, від якого залежать природно-біологічні та соціально-економічні процеси в суспільстві. Зокрема, демографічна ситуація будь-якої країни відображає її соціально-економічні особливості (рівень життя й добробут населення; реалізацію трудового потенціалу та рівень зайнятості жінок; соціально-економічні потрясіння; міграцію населення). На стан у зазначених сегментах життєдіяльності людини впливають як минулі, так і поточні суспільні процеси. В Україні соціально-культурні, психологічні та природно-біоло-

гічні чинники є не дуже сприятливими для населення. Так, під впливом зменшення обсягів державного бюджету, знецінення гривні, постійного безробіття, низької заробітної плати, скорочення витрат на розвиток соціально-культурної сфери, підвищення тарифів на послуги житлово-комунального господарства, поширення злочинності, високого рівня корупції, несприятливих умов для

ведення бізнесу рівень життя населення погіршується досить швидкими темпами. Усе це призвело до того, що з 1991 р. спостерігається зростання депопуляції, унаслідок якої кількість населення України скоротилася майже на 6,5 млн осіб [3]. Тенденцію зміни кількості населення показано на рис. 1, де добре видно зменшення кількості населення України з кожним роком.

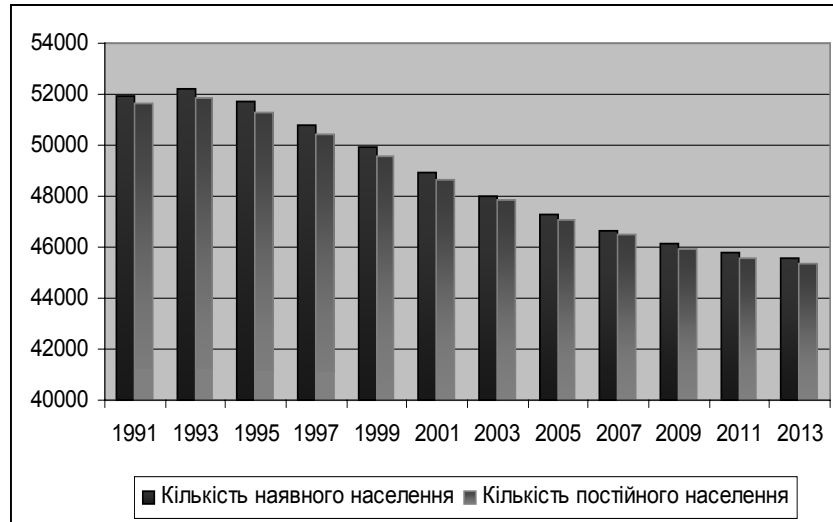

Рис. 1. Динаміка кількості наявного та постійного населення у 1991–2013 рр., тис. осіб

Тож можна зробити висновок, що демографічна ситуація нашої країни щороку погіршується, а особливо стрімке зменшення кількості населення розпочалося з 1995 р., що призводить до нестачі економічно активного населення, збільшення кількості пен-

сіонерів, зменшення кількості народжених дітей.

Також демографічну ситуацію можна охарактеризувати за допомогою порівняння таких показників, як народжуваність і смертність. Графічно тенденції змін природного руху населення подано на рис. 2.

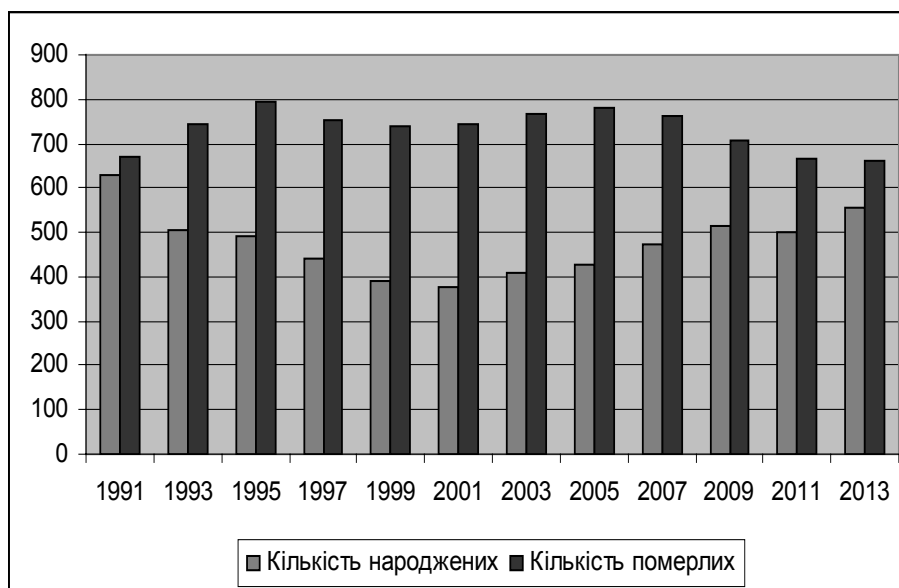

Рис. 2. Народжуваність і смертність в Україні за 1991–2013 рр., тис. осіб

Проаналізувавши дані рис. 2., можна зробити висновок, що, починаючи з 1992 р.,

кількість народжених осіб є значно меншою, ніж кількість померлих, що є негативним

фактором для демографічної ситуації України, також ці показники свідчать про такий негативний процес, як “старіння нації” – зменшення частки молодого населення та збільшення частки літніх громадян.

Проаналізувавши дані рис. 2 і дані щодо природного приросту населення, зроблено висновок, що з 1995 р. до 2007 р. триває стрімке зменшення кількості народжених осіб та природного приросту населення. Збереження таких тенденцій призведе до того, що приблизно з 2015 р. і до 2025 р. буде катастрофічна нестача робочої сили, як наслідок, перед державою постане завдання виходу з демографічної кризи за рахунок підвищення пенсійного віку, норм оподаткування доходів населення, зменшення державних видатків на підтримку соціально вразливих верств населення.

Український ринок праці має певні особливості: належить до ресурсних ринків (продавцями послуг є домогосподарства, економічно активне населення, а покупцями – урядові та неурядові інституції); важливу роль відіграють профспілки, асоціації виробників, а також держава; робоча сила є особливим товаром; заробітна платня – основний вид доходу більшості працівників, сімей, що визначає якість робочої сили; недостовірність і приховування інформації про істинний стан ринку праці, про його перспективні можливості та використовувані механізми реформування ринку праці в перспективі; невідповідність рівня зайнятості виробничій динаміці; низька продуктивність праці, що призводить до низького рівня оплати праці; нерівномірний розподіл трудових ресурсів по території держави; деформація в галузевій структурі та професійно-кваліфікаційно-му складі.

Економічне зростання, над забезпеченням якого працює український уряд, створює передумови для збільшення зайнятості, доходів населення, підвищення продуктивності його праці. На ситуацію на ринку праці впливає загальна соціально-економічна ситуація в країні та регіоні, якісний показник людського капіталу, становище у сфері надання соціальних послуг, національно-культурні особливості, соціопсихологічні чинники тощо. Недосконалість, недостатня гнучкість, структурна диспропорційність ринку праці України призвели до застосування власниками та адміністрацією підприємств вимушених відпусток, скорочення робочого дня та звільнення працівників. Певною мірою зберегти трудовий потенціал країни дає змогу тіньова зайнятість, яка в умовах трансформаційної економіки є абсолютно очевидним чинником, а її наявність зумовлена слабкістю соціально-економічних інститутів. Зайнятість у тіньовій економіці сприяє розвитку нових підприємницьких здібностей

кожної людини; кращому адаптуванню власної здатності до праці відповідно до сучасних ринкових умов; можливості задовольнити свої потреби. Усе це зумовлює високу ефективність механізму формування зайнятості в умовах тіньової економіки, що, в свою чергу, дає змогу зберігати трудовий потенціал країни. Є й негативні сторони тіньової зайнятості, але в умовах кризи її наявності дає частині населення гарантії виживання чи вирішення власних проблем. Однією з характерних особливостей ринку праці є його нестабільність. Зарплатня фахівців може варіювати. Наприклад, дефіцит кадрів певної професії приводить до підвищення оплати праці. Крім того, попит на представників тієї або іншої спеціальності залежить від регіону. На розвиток ринку праці впливає й рух робочої сили – як внутрішня міграція (зміна місця проживання в межах однієї області або регіону), так і еміграція (виїзд громадян з однієї країни в іншу на постійне місце проживання).

Проблема відпливу мізків досить гостро постала в Україні. Спостерігається високий рівень освіти осіб, які від'їжджають: 21% мають вищу й незакінчену вищу. Частка фахівців з вузівськими дипломами в 19 разів вища, ніж в економіці країни. Серед осіб, які виїжджають, ступені кандидата наук мають більше половини (56%), доктора наук – 16% [4].

Сучасні соціологічні дослідження свідчать, що від 1/4 до 1/3 студентів України хотіли б залишити країну з різних причин. Мотиви незатребуваності їх знань та вмінь, а також рівень винагороди праці посідають провідне місце [5].

Соціально-економічні наслідки відпливу мізків для України можна реально оцінити тільки з урахуванням відпливу вчених і фахівців із сфери науки, переходу науково-технічних кадрів в адміністративні та комерційні структури, в іноземні фірми. Відсутність системи контролю за інтелектуальною міграцією демонструє байдужість державних структур до відпливу мізків з країни. Виявлені тенденції потребують підтримувальних заходів держави.

Величезний вплив на ринок праці справляють політична ситуація в країні та соціальна захищеність громадян. Показники, необхідні для гармонійного розвитку трудових відносин, – стабільність економіки, відлагодження правової бази й системи оподаткування. Процес становлення ринкових відносин супроводжується низкою труднощів. Однією з головних проблем українського ринку праці є відсутність робочих місць із гідною оплатою. Особливо низька заробітна платня спостерігається у сферах легкої промисловості, охорони здоров'я, освіти, культури, сільського господарства. Ситуація на вітчизняному ринку праці викликає у фа-

хівців дедалі більшу тривогу. Деякі компанії Центральної та Східної Європи, пройшовши кадровий голод, приймають рішення шукати персонал у сусідніх державах. Україна, не витримуючи конкуренції, продовжує втрачати кадровий потенціал. Навіть через те, що зарплатня працівників особливо затребуваних професій зростає прискореними темпами, чимало наших співвітчизників їдуть за кордон. Річ у тому, що тамтешні компанії мають можливість платити в кілька разів більше, створювати кращі умови для праці та життя. В умовах загострення демографічної кризи від вирішення кадрової проблеми в усіх її аспектах вирішальною мірою залежить рівень конкурентоспроможності країни. [1]. Абсолютна більшість українців за кордоном працює нелегально, тобто без укладання трудової угоди, відповідно без соціального захисту з боку іноземного роботодавця. Трудові мігранти, здебільшого з вищою освітою, за кордоном задовольняють попит на тяжку фізичну роботу, яку відмовляються виконувати місцеві жителі, що зводить нанівець трудовий потенціал вітчизняного дипломованого спеціаліста. Відсутність дозволу на працю, незнання мови, своїх прав і законів країни перебування сприяють тому, що трудові мігранти стають жертвами рекету, торгівлі людьми, різних видів експлуатації, залякування, погроз тощо.

IV. Висновки

У найближчому майбутньому в Україні буде продовжувати поглиблюватися диспропорція між працівниками та пенсіонерами, що спричиняє підвищене навантаження на осіб, які працюють. Так, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, до 2050 р. на 100 осіб, які роблять пенсійні внески, припадатиме 139 пенсіонерів. Отже, існування лише солідарної пенсійної системи є неефективним із соціального та економічного погляду. Можна зробити висновок, що на характер розвитку трудового потенціалу регіонів негативно впливає ще один внутрішній чинник – складна демографічна ситуація, яка має загрозливі особливості для українського суспільства. Критичний спад народжуваності й високий рівень смертності, а також захворюваності та інвалідності людей призвели до того, що катастрофічно зменшується населення. Отже, першочергове завдання для українського ринку праці – перейти від моделі з дешевою робочою силою до моделі з високим рівнем оплати та ефективною працею, яка побудована на якості продукції й продуктивності праці, що призведе до зби-

льшення доходів місцевих бюджетів, збільшення відрахувань до Пенсійного фонду, зменшення трудової міграції. Для того, щоб розширити зайнятість і поліпшити її якість, подолати високе безробіття, зменшити соціальне та економічне напруження в Україні, вирішальним моментом державної політики зайнятості повинен бути добре зважений вибір заходів у поєднанні з макроекономічною, політичною й соціологічною політикою держави.

На завершення можна зазначити таке: у сучасних українських умовах необхідно підвищити значення такого напряму регулювання зайнятості, як створення робочих місць, які сприяють розвитку людського потенціалу. Досягненню цієї мети буде сприяти перехід до активної політики держави на ринку праці, де в основу має бути покладено модель управління, центральними елементами якої є основні регулятори ринкової організації праці: заробітна платня, конкуренція на ринку праці, трудова мобільність, рівень безробіття, розвиток інтеграції зусиль усіх суб'єктів ринку праці працівників, приватних роботодавців, кадрових агентств, місцевих і загальнодержавних органів влади на основі політики ліквідації кадрового "голоду" на затребувані сучасним ринком праці спеціальності та підвищення рівня і якості підготовки працівників.

Список використаної літератури

1. Бараник З. Основні напрями ефективного функціонування ринку праці в контексті інтеграції України до ЄС / З. Бараник // Бюлетень ІПК ДСЗУ. – 2006. – № 2 (10). – С. 10–13.
2. Анпілогова Ж. Д. Механізм функціонування ринку праці / Ж. Д. Анпілогова // Держава та регіони. – 2012. – № 2. – С. 6–9.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org>.
4. Населення України. Імперативи демографічного старіння. – Київ: "АДЕФ-Україна", 2014. – 288 с.
5. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь / Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор та ін. – Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2013. – 50 с.
6. Гаркавенко Н. О. Проблеми зайнятості та безробіття на національному ринку праці / Н. О. Гаркавенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 4. – С. 168–172.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015.

Бургман М. К. Проблемы украинского рынка труда и особенности его функционирования
В статье проанализированы главные проблемы и перспективы развития рынка труда Украины, раскрыты особенности его современного состояния и принципы функционирования

ния. Выявлены основные факторы, которые его обуславливают, обоснована необходимость разработки эффективного механизма регулирования рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, занятость населения, механизм регулирования рынка труда, уровень безработицы, уровень жизни.

Burgman M. Problems of Ukrainian Labour Market and Features of its Functioning

This article analyzes the main problems and prospects of development of the labor market in Ukraine, revealed features of modern state and the principles of functioning. The main factors that determine it, the necessity to develop an effective mechanism for regulating the labor market.

Considered the labor market, which is an essential element of the modern economy, the labor market plays an important role in the reproduction. Precisely labor market buying and selling of labor force, estimated it's usefulness and social significance. Analyzed the scientific search for ways to solve the problems associated with the construction of an enabling environment to enhance the human potential of Ukraine. Special attention is given to one of the most powerful factors influencing the sustainable development of the country's demographic, which determines the number of able-bodied population, which depends on natural biological and socio-economic processes in the society, also analyzed the influence of the situation on the labor market overall socio-economic situation in the country, the situation in the provision of social services, national and cultural features, socio-psychological factors, etc. Imperfection, lack of flexibility, the structural imbalance of the labor market in Ukraine has led to the use of forced leave, reduced working hours and dismissal of employees. The lack of control over intellectual migration demonstrates the indifference of state structures to the brain drain from the country. Identified trends require state support measures.

Key words: labor market, employment, labor market regulation mechanism, unemployment, living standards.